

SEMBOLİK/RETORİKSEL BİR EYLEM OLARAK DİL'İN ANLAM İNŞASINDAKİ ARACILIK İŞLEVİ

Murat Sadullah Çebi*

ÖZET

Bu çalışma, Kenneth Burke'nin iletişim esnasındaki güdüleri açıklayan sembolik eylem/dramatizasyon kuramı çerçevesinde dilin anlam inşasındaki aracılık işlevini incelemektedir. Sembolik eylem kuramı dili, belirli bir durum karşısında bir nedene bağlanabilen, koşullara uygun gerçekleştirilen bir eylem biçimi olarak kabul eder. Dil gerçekliğin nesnel olarak algılandığı, durumların tanımlandığı tarafsız, saydam bir ayna olmaktan çok, bir eylem formu, sembolik bir eylem biçimidir. İnsanlar, dünyayı rasyonalize etmek ve anlamak için olduğu kadar birbirleriyle iletişim kurmak için de dili kullanırlar. Bu nedenle dil, tasarladığımız ve algıladığımız hakikati inşa eder. Sembolik eylem, dil oyunlarını sarmalayan dilsel pratiklere durum tanımlaması üzerinden anlam vermek, bu anlamlar temelinde amaç, araç ve sonuçlarını gözeterek karşı dil oyunları üzerinden dil pratikleri sergilemektir. Sembolik eylem kuramı insanın güdülerine dayalı simgeselliğini gösteren eylem ile dürtü ve içgüdülerine bağlı hayvansallığını yansıtan hareket arasında kesin bir ayırım yapar. İnsanı sembol inşa eden ve kullanan bir varlık olarak tanımlar. Bu yaklaşıma göre insan; sembolik düşünür, yorumlar ve eylemler gerçekleştirir. Semboller, anlamlandırma araçları olarak gerçekliğin tanımlanması ve inşasında çok önemli bir işlev üstlenirler. Sembolik eylem kuramına göre dil, aynı zamanda retoriksel bir eylem biçimidir. Çünkü bütün sembolik eylemler, kendilerine özgü bir retorikle gerçekleştirilir. Burke retorikçi tutumları biçimlendirmek ve eylemleri etkilemek amacıyla dilin kullanımı olarak tanımlar. Burke için dil insanların dünyaya inceleme ve anlama tarzı, retorik ise insanların birbirleriyle iletişim kurma tarzını anlatır. Sembolik eylemlerin retorikçi, iknadan çok özdeşlik oluşturmaya odaklanır. Özdeşleşme, dil pratikleri gerçekleştiren ve bu pratikleri anlamlandırmaya çalışan kişiler arasındaki ortak buluşma zemini- dir. Özdeşleşme olmadan ikna olmaz. Sembolik eylemlerin retorikçi dramatizasyon olarak adlandırılan beş aşamalı bir çözümleme yöntemiyle okunur. Burke; eylem, sahne, aktör, araç ve amaç'tan oluşan bu beş unsurun her iletişim durumunda bulunduğunu ileri sürer.

Anahtar sözcükler: Sembolik eylem kuramı, sembolik eylem olarak dil, retoriksel eylem olarak dil, anlam inşası, retoriksel çözümleme.

MEDIATING FUNCTION OF LANGUAGE AS SYMBOLIC/RHETORICAL ACTION IN MEANING CONSTRUCTION

ABSTRACT

This article analyzes mediating function of language in meaning construction according to the symbolic action theory of Kenneth Burke called as dramatism, which isolates motive in communication. According to symbolic action theory language is a strategic, motivated response to a specific situation. It views language as a form of action or as a mode of symbolic action rather than an impartial mirror through which events are objectively perceived, situations are defined. Humans have invented language to rationalize and understand the world, as well as to communicate with each other. Hence language constructs our truth. Symbolic action theory distinguishes clearly action from motion. Action is the symbolic side of human beings, which bases on human motives. On the other hand motion reflects the animal side of human beings, which bases on instincts and drives. Action means give meaning to language practices in language games, playing counter language acts based on this meanings, keeping in mind purposes, agencies and consequences of linguistically realized symbolic actions. Symbolic action theory defines the human as symbol-using animal. Humans imagine, give meaning and act symbolically. Symbols are instruments of meaning construction, which play an important role in the definition and construction of reality. Language is also a form of rhetoric. Because all symbolic actions are realized through a partial rhetoric.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi

Burke defined rhetoric as the use of language to form attitudes and influence action. For Burke, language is how humans view and understand the world, and rhetoric is how we communicate with each other. Rhetoric of symbolic actions must be focused on identification rather than persuasion. Identification is the common ground that exists between the speaker and audience. Without identification there is no persuasion. Burke's symbolic action theory involves the idea of dramatism, or more specifically, the dramatistic pentad, through which rhetoric of symbolic actions is analyzed. The five elements of the dramatistic pentad (act, scene, agent, agency, purpose), Burke argues, are present in every communication situation.

Keywords: Symbolic action theory, language as symbolic action, language as rhetorical action, meaning construction, rhetorical analysis.

GİRİŞ

Sosyoloji, uzun yıllar insan eyleminin anlaşılmasında kültürü dışarıda bırakan toplumsal yapıya aşırı vurgu yapan bir genel anlayışın etkisi altında kaldı. Bu egemen perspektif; sosyolojinin asıl inceleme nesnesi olarak eylem/fail yerine yapı/işlev kavramlarına odaklandı. Toplumsal ilişki tarzları ve kurumlar genellikle sosyal sınıflar, güç/iktidarın biçimi ve dağılımı, üretim tarzı, kapitalist oluşumlar, şehirleşme ya da bürokrasinin dinamikleri gibi yapısal faktörlerin sonuçları olarak ele alındı. İnsan bilinci, toplumsal yapıya bağımlı bir değişken, bir üstyapı kategorisi olarak kavrandı. Ancak yakın geçmişte sosyolojide, yapısal yaklaşımların belirlenimci bakış açısının karşısında insan etkinliği, bilinci, iradesi ve eyleminin belirlenemez doğasına, sembollerin anlamlara aracılık etme işlevi ve toplumsal dünyayı inşa etme gücüne vurgu yapan yorumlayıcı perspektif yeniden bilimsel ilginin odağı oldu (Gusfield 1989: 4-5).

Toplumbilimlerinde yorumlayıcı perspektif, insan aktörünü sosyal teorinin merkezine yerleştirir. İnsan, toplumsal eylem ve etkileşim yoluyla kendi anlam evrenini inşa eden; bilinci, amacı ve iradesi olan, sembol inşa eden ve kullanan bir varlık olarak ele alınır. Gerçeklik çoklu, parçalı ve çeşitli olup insan imgeleminin bir yansıması, sosyal bir inşa ya da sembolik bir söylem evrenidir. Aynı şekilde toplum da, insanların anlam dünyaları ile kurulmuş, öznel, hayali, akışkan, sembolik bir tasarımdır (Morgan ve Smircich 1980: 492-497, Can 2005: 5). Yorumlayıcı sosyoloji şemsiyesi altında toplanan yaklaşımlar, toplumsal eylem ve alışveriş kuramlarından sembolik etkileşim kuramlarına, fenomenolojik sosyolojiden etnometodolojiye kadar uzanan geniş bir yelpazede konumlanır (Gusfield 1989: 5). Yorumlayıcı sosyolojinin

asıl konusunu insanın etkinliği, bilinci, iradesi ve eyleminin anlam inşasındaki aracılık işlevi; toplumsal eylem, etkileşim ve mübadelenin doğası, teleolojik, normatif, sembolik, dramaturjik, diyalojik, iletişimsel ve düşünsel yönleri; sembolik etkileşimde anlamların üretilmesi, korunması, öğrenilmesi, müzakere edilmesi ve dönüştürülmesi; bilincin ve bilinç örüntülerinin algı ve deneyimleri düzenleme, toplumsal dünyayı inşa etme gücü; toplumsal gerçekliğin dilsel pratikler aracılığıyla inşası; insanların gündelik hayatta elde ettikleri deneyimleri anlamlandırma tarzları oluşturur (Kiss 1989: 62-88, Weber 1980, Fay 2001, Mikl-Horke 1992: 125-190, 227-232, 244-259, 282-293, Wiswede 1991: 116-119, 153-183, Bellebaum 1991: 19-25, Korte ve Schäfers 1993: 18-50, Habermas 2001). Yorumlayıcı yaklaşım kültürü, insan hayatının bağımsız bir alanı olarak kabul eder (Gusfield 1989: 5). Yorumlayıcı anlayışa göre kültür; birbiriyle etkileşen, yarışan, çatışan sözcük hazinesi, sembol ve kodlardan oluşan kolektif temsiller (Eliasoph ve Lichterman 2003: 735, Pala 2003: 212); ortak sembol ve anlam sistemleri ya da sembolik anlam ağı (Geertz 1973: 5, Keesing 1974: 79, Altuntek 2006: 54); insan da kendine ördüğü bu anlam ağı içinde kalarak dil oyunları yoluyla sürekli sembolik eylemler gerçekleştiren bir varlıktır. Sembol ve anlam ambarı olan kültür; insana inanç, değer, deneyim, anlatım ve yorum çerçevesi sunar. Bir başka deyişle kültür, insanın deneyimlerini yorumlamasını sağlayan, eylemlerine aracılık eden ve yol gösteren bir anlam dokusudur (Geertz 1973: 144-145). Bilincinin açık olduğu her anda her insan bir anlam ve sembol dünyasıyla karşı karşıyadır, bir anlam ağı ile sarıp sarmalanmıştır. İnsan, kendine ördüğü bu anlam ağı içerisinde aralıksız durum tanımlaması yapar, kendisinin ve başkalarının eylemlerini yorumlar,

anlamlandırır ve bu anlamlar temelinde eylemler gerçekleştirir.

Bu çalışma, Burke'nin dramatisasyon olarak adlandırılan sembolik eylem kuramı çerçevesinde dilin sembolik bir eylem olarak anlam inşasındaki aracılık işlevini ele almaktadır. Sembolik eylem kuramı; insanı sembol kullanan bir varlık olarak ele alır. Dili gerçekliği yansıtmaya aracı olmaktan çok, insan güdülerinin belirlediği sembolik bir eylem biçimi olarak tanımlar. İnsanların gündelik hayatın çeşitli ortamlarında gerçekleştirdiği sembolik eylemler sözlü ya da yazılı kültürel pratikler içinden anlamlara aracılık eder, gerçekliği tanımlar ve inşa eder. Sembolik eylemlerin gerçekleştiği bir başka zemin de kültürdür. Kültür, insanların kendilerine ördüğü sembolik bir anlam ağı, paylaşılan sembol ve anlam sistemleridir. İnsanları belirlemekten çok, sembolik eylemleri anlama ve yorumlama yeteneğiyle donatır. Dil pratikleri biçiminde ortaya koyulan sembolik eylemlere iliştilen anlamların etkileşimi, dolaşımı, müzakeresi ve değiş tokuşuna aracılık eder.

Çalışmada, Burke'nin sembolik eylemlerin retorikini çözümleme aracı olarak önerdiği dramatisasyon yöntemi de kısaca ele alınmaktadır. Dramatisasyon, haber retorikinin okunması amacıyla da kullanılabilir çok esnek ve randımanlı bir çözümleme yöntemidir. Güdülere anlam verme üzerine yoğunlaşan Burke; eylem, sahne, aktör, araç ve amaç kavramlarından oluşan beş aşamalı bir çözümleme modeliyle dil pratiklerinin aracılık ettiği sembolik eylemlerin retorikini anlamaya ve yorumlaya çalışır. Burke'nin "dil süzgeci" terimi ise sembolik eylemin gerçekleştiği durumu tanımlayan ve gerçekliği inşa eden bir mekanizmayı anlatır. Haber metinlerinin retorikinde sembolik eylemlerin belli yönlerinin öne çıkarıldığına, kimi yönlerinin ise arka plâna itildiğine vurgu yapar. Her iki kavram da uygulama amaçlarıyla uyum içinde dilin belirli bir hedef kitleye yönelik kullanımını kolaylaştırır (Zelizer 2004: 139).

TOPLUMSAL EYLEMİN GRAMERİ VE HOMO SYMBOLICUS

İnsan Eyleminin Doğası

Burke'nin bir konferans için hazırladığı "Dili Öğrenen Bedenler" başlıklı bildiri, onun insa-

nın ontolojik konumuna ilişkin görüşlerini aktaran özlü bir sunuştur. Bu bildiride Burke, insanların gerçekte biyolojik organizmalar olduğunu, ancak bu tanımın insanın çok önemli bir özelliğini, dil yeteneğini kapsamadığını söyler. Burke'ye göre sembolik bir eylem olarak dil, nesne ve olaylara ilişkin ham duyu verilerinin sembolik çözümlemesini gerçekleştiren düşünümsel bir araçtır. Sembollerini kullanma yetisi insanlara algı içeriklerini zihinde temsil etme, seçme, inşa etme ve karşılaştığı durumları tanımlayarak eylemler gerçekleştirme imkânı sağlar. Bu yüzden Burke, insanı öncelikle sembol kullanan bir varlık olarak tanımlar. Dilin kendisini de, nesnel gerçeğe götüren, tarafsız, saydam bir araç olmaktan çok, sembolik bir eylem çeşidi olarak görür. Konuşma, düşünme ve kavrama kalıplarımızın, insan eyleminin ayırıcı özelliği olduğunu, deneyimlerimizi ve başkalarıyla iletişim kurarken yapıp ettiklerimizi etkilediğini ileri sürer (Gusfield 1989: 8).

Burke, insanların sembolleri kullanma yetisinin, olayları tanımlamak, anlamak ve anlatmak için edebiyat ve sosyoloji arasında bir köprü işlevi gördüğünü söyler. Hem edebiyata hem de dilin aracılık ettiği sembolik insan eylemlerine yönelik bakış açısını anlatmak için dramatisasyon kavramını kullanır. Burke'nin, sahne oyunları kadar şiir ve romanları da içine alan drama terimini tercih etmesi, metafor özelliği taşıyan bir kavram yerleştirmeye çalıştığı anlamına gelmez. Dramatisasyon terimini, dramatisatörler ve sosyologların inceledikleri insan aktörlerine sadık kalmaları gerekliliğine dikkat çekmek için kullanır. Hem romancılar hem de sosyologların okurlarını ikna etmeye kalkışana kadar, elden geldiğince insan eylemini çatışma, güdü ve değişim boyutlarıyla anlatmak zorunda olduklarını belirtir. Dramanın bu unsurlarının, toplumsal eyleminin doğasında var olması nedeniyle insanların sembolik eylem sergileme tarzlarının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgular (Gusfield 1989: 8).

Burke'nin (1978: 809), dramayı insan davranışını açıklayan bir model olarak kullanmasının temelinde, hareket ile eylem arasında yaptığı ayrım yatar (Burke 1989a: 53, Gusfield 1989: 9). Burke (1989a: 53) hareket/eylem diyalektikliğini, insanın içgüdü/dürtüye dayalı hayvansallığı ile güdülerle bağlantılı simgeselliği arasın-

daki farkı vurgulamak için kullanır (Cralbe 2003: 124). Eylem, durum tanımlaması yaparak sembolik eylemlere anlam vermek, bu anlam temelinde ortaya koyulacak eylem örüntülerini, eylemin ortamı, araç, amaç ve sonuçlarını tasarlamak ve daha sonra bilinçli harekete geçmek demektir. Eylem, semboller kullanan, ama aynı zamanda düşünen insana özgüdür, hareket ise doğadaki başka hayvanların da yapabildiği bir şeydir. Burke (1978: 814, 1989a: 53-54) eylem ile hareket arasındaki ilişkileri ise aşağıdaki üç aksiyom çerçevesinde açıklar: 1. Hareketsiz eylem olmaz. Çünkü soyut düşünceyi içeren sembolik bir eylem bile, beynin uyarılarına bağlı kalmayı gerektirir. 2. Eylemsiz hareket gerçekleşebilir. 3. Eylem, hareketin koşullarına indirgenemez.

Burke'ye göre hareket, insanın hayvansal özelliğini anlatır. Hareket esnasında, insan edimleri belirlenmiştir. İnsanları harekete iten birçok güç ve neden vardır. Hareket yapan insan, dışsal uyarıcılara pasif tepki veren bir varlık olarak kabul edilir (Burke 1978: 809, Gusfield 1989: 9, 53). Hareketten farklı olarak eylem, herhangi bir durumda etkileşim kuran insanların birbirlerinin ilgi, çıkar, duygu ve amaçları üzerine derinlemesine düşünmesini, inceleme ve müzakere süreçlerinden oluşan durum tanımlamasını, birbirlerini tanımasını gerektirir (Gusfield 1989: 9). Eylem, insanın sembolize etme yeteneğini olanaklı kılan uzlaşım, keyfi bir sembol sistemi aracılığıyla sergilenen davranış örüntülerini içerir. Bu yüzden gündelik hayatta dilin kullanım tarzları, konuşma gibi öğrenilen uzlaşım sembol sistemleri üzerinden çeşitli biçimlerde katıldığımız sembolik eylemlere örnek gösterilebilir (Burke 1978: 809-810). Dil ve sembol kullanımı, insanları hayvanlardan farklı kılar. İnsanlar toplumsal dünyayı sembollerini kullanmak, olaylardan anlam çıkarmak yoluyla anlarlar. Hayvanlar doğrudan, otomatik biçimde uyarıcılara tepki verirken, insanlar durum tanımlaması yaparlar, olayları yorumlarlar. Hayvan davranışı ile insan eylemi arasındaki ayrım, işaretlere verilen tepki ile anlamlı sembollere verilen karşılık arasındaki farktan kaynaklanır. Bu nedenle Burke insanların işaretleri, işaret olarak kavrayabilen tek canlı olduğunu söyler (Gusfield 1989: 9). Şeylerin hareketini insanın bilinçli ve amaçlı eyleminden ayırma zorunluluğu, Burke'nin iddia ettiği gibi sembolik etkileşim kuramını

davranışlıktan ayıran en temel önermedir (Burke 1978: 814). Çünkü Burke'ye (1989a: 55) göre insan eylem yapar, şeyler hareket eder. İnsanın eylemini şeylerin hareketinden ayıran konuşma/söz, yazı; yani dildir. İnsan inşa ettiği ve kullandığı semboller sayesinde hayvanlardan ayrılır. Dolayısıyla insanın ayırıcı özelliği, dil aracılığıyla sembolik eylem gerçekleştiren bir varlık olmasıdır.

Burke (1969a: 14), insan eyleminin anlaşılmasında, bilinç ve amaç kavramlarının önemine dikkat çeker. Burke'ye göre, ne kadar özel veya genel olursa olsun herhangi bir fiil, ancak bilinçli ve amaçlı yapıldığına ilişkin çağrışımlar içermesi durumunda eylem olarak tanımlanır. Bir kimsenin bir engele takılarak tökezlemesi, bilinçli tarzda ve amaca yönelik olarak yapılmadığı için bir eylem değil, daha çok bir harekettir. Böyle bir hareket, insanın farkında olmadığı, öznel bir amaç yüklenmediği, beklenmedik anda gelişen bir durumdur. Sembolik eylem kuramının diliyle konuşulduğunda, eylemin temel unsuru bilinçli ve amaçlı bir biçimde harekete geçen insan bedenidir. Burke'ye (1969a: 241) göre eylem; bilinçli, iradeye dayalı olarak, içinde bulunulan durum, eylemin yol açacağı sonuçlar farkında olunarak gerçekleştirilir. Öte yandan anlamlı bir eylem, aynı zamanda bir amaca yönelik olmalıdır. İnsanların eylemlerine öznel anlamlar yüklemeleri, belirli hedeflere ulaşmayı çalışmaları, onlara ulaşmak için farklı ve/veya uygun araçlar kullanmaları toplumsal eylemin önemli bir boyutunu yansıtır. Amaç; bir eylemin arkasında yatan nedene gönderme yapar, eylemin niçin yapıldığına ilişkin ipucu verir; eyleyenin ya da failin eyleme yüklediği öznel anlama ilişkin çıkarımlara dayanak sağlar. Amaç, insanların bir nesneyi elde etmek ya da bir hedefe ulaşmak için açıkça güdülere yüklediği değerler ile yaşadığı büyük çekişmedir. Güdülere atfedilen değerler ekseninde yaşanan bu çatışma, insanların eylemlerine yükledikleri amaçlarla büyük ölçüde çelişir (Anderson 2004: 260).

Sembolik Düşünen, Yorumlayan ve Eylem Gerçekleştiren İnsan

Burke (1966: 3-16, 1989b: 56-74) insanı sembol kullanan, sembollerini inşa eden, etkileme ve yönlendirme amacıyla çarpıtıcı ve değiştiren; olumsuzluğun yaratıcısı ya da olumsuzluklar-

dan ders çıkararak; kendi yaptığı araç-gereç yoluyla doğal dünyanın koşullarından kopan; hiyerarşi duygusuyla uyarılan ya da düzen düşüncesiyle harekete geçen; hem ahlâkça bozuk hem de mükemmel bir varlık olarak tanımlar. Benzer biçimde Ernst Cassirer de (2005: 34-36) insanı "sembolleştiren hayvan" olarak tanımlar. Cassirer'e göre insan sahip olduğu sembolik sistem aracılığıyla, varlığını kuşatan semboller evrenine anlam verir. İnsan türü, kendisini sarmalayan semboller evreninde nesnelere doğrudan kendileriyle değil; sembolik anlamlarıyla bağlantı kurar. Sembolik evren mitos, sanat, din, dil, tarih ve bilimden oluşan insan kültürünün çeşitli formlarını içinde taşır. İnsanın kendi bulunduğu konum, sürekli olarak anlam verme çabalarıyla giderek genişler. İnsanın bilgi birikimi arttıkça semboller evreninde düşünce yoluyla kurulan bağlar da kuvvetlenir, bunu mümkün kılan ise dildir.

İnsanın sembol kullanan bir varlık olması, gerçekliğin sembol sistemlerimiz aracılığıyla inşa edildiğini anlatır. Gerçeklik olarak tanımlanan şey, insanın fiziki ve toplumsal dünyaya ilişkin deneyimlerle kazandığı semboller yığını, kendine ördüğü sembol ağıdır (Burke 1966: 5). Sembol kullanma, insanın dil aracılığıyla inşa ettiği sembolik dünya ile konuşma/söz/yazının olmadığı gerçek dünya arasında sürüp giden gel-gitleri anlatır (Brock 1985: 96). İnsanı, diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden bir diğeri, sembolik tasarımlama yeteneğidir. Sembolik tasarımlama, insanın bilincinde olduğunun bilincinde olarak kendini ve evreni zihninde temsil etme, canlandırma, soyut düşünce plânında kavramlaştırmalar yapma demektir. Düşünme ve anlam verme gibi zihinsel etkinlikler, bu sembolik tasarımlama üzerinde gerçekleşir. Bu sayede insan, dış dünyaya ilişkin deneyimlerini, zihninde sembolik olarak temsil eder, sembollerle düşünme ve sembollere anlam verme işlemlerini gerçekleştirir. Düşünce âleminde dış dünya ile kendi zihninin inşa ettiği kavramlar çerçevesinde soyut ilişkiler kurar, algı içeriklerine anlam verir. Sembolik düşüncesinde, dış dünyayı gözden geçirir, dağıtır, bozar, yeniden inşa eder. Düşünce de temsil yalnız imajlar aracılığıyla değil, doğal dilin ya da matematiksel dilin sembolleriyle soyut biçimde gerçekleştirilir. İnsan; soyutlama, kavramlaştırma ve hayal etme yoluyla dünyada somut bir karşılığı ve

dolayısıyla bir algı içeriği olmayan düşünceleri de zihninde sembollerle temsil edebilir ve düşünme sürecinde kullanabilir. Soyut düşünerek kavramlaştırmalar yapma, sembol kullanma, sembolik düşünme yoluyla dış dünyayı zihinde temsil edebilme dil sayesinde gerçekleşir. Gerçekte dil, bir semboller sistemidir. Dilin barındırdığı sembolleri kullanmak ise, sadece bilincinde olduğunun bilincinde olan insana özgü bir yetidir. Bu sembollere verdiğimiz anlamlar, bizim dış dünyadaki algı içeriklerine ilişkin sembolik tasarımlarımızı düzenler (Özakpınar 2002: 16-17). İnsanı, bütün diğer organizmalardan ayıran bir başka özellik dil aracılığıyla yaptığı sembolleştirmedir (Cassirer 2005: 36). İnsanın sembolleştirme etkinliği, düşünme ve kavrama yeteneklerine bağlıdır. Düşünme ve kavrama yeteneği insanın sembol sistemleri olan kültürle bağlantısını sağlar (Walzer 1967: 195). İnsanın sembolleştirme edimlerinin büyük çoğunluğu daha çok, gündelik hayatta kullanılan sözcük ve kavramlar gibi daha araçsal ve pragmatik şeylere sembolik olarak atfedilen anlamlarla bağlantılıdır. Bu nedenle sembollerin, yalnızca başka şeyleri temsil etmekten başka işlevleri de vardır. Semboller aynı zamanda kendilerini kullanan insanlara, anlamlarının bir kısmını elde etmelerine izin verirler. Bir başka deyişle sembollerin her birinin anlamı, bireyin kişisel tecrübesinin süzgecinden geçer. Semboller birey için anlam ifade etmekten daha çok, bireye anlam inşa etme yeteneği sağlar. Toplumsal fenomenlerin hepsi, anlam açısından bu kadar değişiklik göstermez. Anlamları en kaygan olan, ayrıntılarına inilmesi en zor olan toplumsal kategoriler genellikle en müphem sembol sistemiyle sarmalanmış olan kategorilerdir. Bu tür kategorilerin içerikleri o kadar belirsizdir ki, büyük ölçüde ya da yalnızca sembolik sınırları içerisinde anlam kazanırlar. Sözelimi adalet, iyilik, yurtseverlik, ödev, sevgi, barış gibi sınırdan yer alan toplumsal fenomenleri kesin bir tarzda anlamlandırmak neredeyse imkânsızdır. Ama bunların anlam silsileleri, genel olarak üzerinde mutabakat sağlanan bir sembol içerisinde yorumlanabilir. İnsanların sembolleri paylaşması, anlamlarını da paylaşımlarını gerektirmez. Anlamın çokluğu, değişebilirliği, akışkanlığı yüzünden; sözelimi ulus, topluluk, devlet gibi hayali toplumsal fenomenlerin gerçekliği ve etkililiği bunlara ilişkin kolektif bilincin, genel olarak kabul gören semboller kullanılarak inşa edil-

mesi, süslenmesi ile canlı tutulmasına bağlıdır (Cohen 1995: 10-12).

Geertz de, hayatın anlamlandırılmasına ilişkin kültürel süreçlerin kökeninde, insanın sembolik düşünme yeteneğinin yattığını ileri sürer. O'na göre tüm insanlar; şeylere (olaylar, imajlar, sesler, mimikler, duyular) sembollere veya somut anlamlandırma araçlarına kişisel deneyimleri temelinde anlam yükler. Bir başka deyişle anlamlandırma, bu şeyleri anlaşılabilir biçimlere sokmak demektir. Anlamlandırma yeteneği sayesinde insan, kişisel deneyimlerini düzene sokar, toplumsal etkileşim süreçlerinde deneyimlerini diğer insanlarla paylaşır; böylelikle sembol örüntüleri olarak kültürel sistemleri inşa eder (El-Zein 1977: 228).

Sembolik eylemler, kültürel zeminde gerçekleştirilir. Çünkü kültür, sembollerle yüklüdür ve semboller sürekli bir akış içinde nakleder. İnsan medeniyetinin tarihi, hayatın sembolik boyutunun artan önemini tarihi olarak karşımıza çıkar. Sembol üretme işlevi, insanın baştan gelen en temel etkinliklerinden birisidir. Semboller insanın diğer etkinlikleri üzerinde egemenlik kurmuşlardır. Bilinç dışı, güdülere dayalı fizyolojik tepkiler dışında kalan bütün davranışlar sembolik sistemlerle ilişkilidir. Bu sistemlerden birini de dil oluşturur (Condon 1995: 17). Semboller tarafından inşa edilen kültür, tüm üyelerinin dünyaya aynı biçimde anlam yüklemelerini sağlayacak şekilde kendisini dayatmaz. Tersine, kültür, üyelerine sadece anlam yaratma yeteneği sağlar. Bununla birlikte sözelimi bir toplumun veya topluluğun mensupları dünyaya birbirine benzer türde anlam verme eğilimine giriyorsa, bunun nedeni kültürün topluluk üyelerinin anlam kurma kapasitelerini belirlemesi değil, topluluğun üyelerinin dünyaya anlam verirken aynı sembollerini kullanmalarıdır. Toplumun veya topluluğun esas göndergesi, üyelerinin genelde ya da özgül ve önemli çıkarlar açısından şeylere birbirine benzer bir anlam verdiklerine inanmaları ve dahası, bu anlamın başka bir yerlerde verilen anlamdan farklı olduğunu düşünmeleridir. Toplumun ya da topluluğun insanların yaşantılarındaki gerçekliği, bu yüzden insanların genel bir semboller demetine bağlılık duymalarına bağlıdır. Ancak, sembolün paylaşılması, anlamın paylaşılmasıyla zorunlu olarak aynı şey değildir. İnsanların kendi kültürünü

tecrübe etmeleri ve anlamaları, kültür üyelerinin sembolizme yönelişlerinde yatar (Cohen 1995: 14). Kültür ve anlam arasındaki bağıntıları ele alan Geertz (1973: 5), Max Weber gibi, insanın kendisinin de bir ipliğe sahip olduğuna, anlamlardan oluşan bir örümcek ağına takıldığına inanır. İnsanın, bireysel ve toplumsal benliğini kuşatan bu anlam ağlarını algılaması ve kullanmasının yasa arayışında olan deneysel bir bilimi değil, anlam peşinde olan bir yorumlama çabasını gerektiren kültürü oluşturduğunu söyler. Cohen'e (1995: 14-15) göre, Geertz'in bu kesin ve düzgün anlatımı birbiriyle bağlantılı üç ilkeyi içermektedir. Birincisi anlamlar ağı ile örülmüş kültür, toplumsal olgu demeti ya da Marksist üstyapı gibi insanlara dayatılmaktan daha çok toplumsal etkileşimler aracılığıyla insanların birbirlerinin eylemlerine yükledikleri anlamların dolaşımı ve değiş tokuşu sayesinde inşa edilir ve sürekli biçimde yeniden inşa edilir. İkincisi; aralıksız, akışkan, dinamik bir süreç halinde olan kültürün ne belirlemeci bir gücü vardır ne de nesnel olarak tanımlanabilir göndermeleri (yasa) vardır. Üçüncüsü, kültür daha çok insanları toplumsal eylemi algılamaya ya da toplumsal eyleme anlam iliştiirme yeteneğiyle donatan bir kapasiteye sahiptir.

Toplumlar, topluluklar ya da kültürlerin içlerinde çok çeşitli sembollerini barındıran, saklayan önemli birer sembol ambarı oldukları uzun süreden beri kabul edilmektedir. Bir toplumu, topluluğu ya da kültürü öbüründen ayıran sembolik işaretleyicilerdir. Bu toplumsal fenomenlerin hem kavramsal hem de somut bakımdan sembolik bir boyutu vardır, dahası, bu boyut bir tür duygu mutabakatı olarak ortaya çıkmaz. Tersine, bu sembolik boyut zihinsel temsil, canlandırma olarak var olur. Bu bakımdan bir toplum, topluluk ya da kültürün sembollerini zihinsel kurgulardır. Bu kurgular insanlara şeylere anlam iliştiirme, yükleme imkânı sağlar. Bunu yaparken, insanlara toplum, topluluk ya da kültürün onlar açısından sahip olduğu tikel anlamları ifade etmelerine yarayan araçları da sunarlar. Bundan ötürü, sembolizm değirmi açısından hemen her şey, öğütülecek zahire işlevi üstlenebilir. Üstelik üyelerinin hayatlarında toplumun, topluluğun veya kültürün barındırdığı gerçeklik, nesnel gerçekliğin zihindeki tezahürü ile oluşan sembolik bir gerçekliktir. Bu toplumsal fenomenlerin sınırları da sembolik olarak işaretlenmiş, çizilmiştir. Hatta

bu sınırlar insanların toplumsal fenomenlere ilâştirdiği ve onlarda algıladığı anlamlarla dolurulan haznelerdir. Sembolik eylemlerin çoğunluğu, böylesi anlamların inşa edilmesi ve sembolik anlamların sınırının çizilmesi işinde kullanılır (Cohen 1995: 17-18).

SEMBOLİK EYLEM OLARAK DİL

Sembolik Eylemin Doğası

Burke (1968: 123, 1989c: 78) sembolik eylemi, dilin aracılık ettiği her türlü sözel edim ya da sembollerin dil üzerinden etkileşim, dolaşım, müzakere ve mübadeleye sokulması olarak tanımlar (Watson 1973: 248). Pratik edimler ile sembolik edimler arasında keskin bir ayrım yapar. O'na göre bir ev inşaatı yapmakla ev yapımı üzerine bir şiir yazmak ya da evlilik yoluyla çocuk yapmakla, evlilik sayesinde çocuk sahibi olmak üzerine bir şiir yazmak aynı şey değildir. Bu edimlerden birincisi pratik eylem, ikincisi de sembolik eylemdir. Sembolik bir edim, bir tutuma dans ettirmek, beden ile zihin arasında anlamlı bir bağlantı kurmaktır (Burke 1989c: 79). Sembolik eylemler özünde diyalojiktir ve insanı diyaloga girmeye zorlar veya varolan bir diyaloga daha ciddiyle kurulmasını sağlar (Martin ve Varney 2003: 219).

Burke, sembolik eylemi temsil eden bir anekdot ya da örnek olarak, dramayı kullanır. Çünkü drama, sembolik eylemin bütün unsurlarını içerir (Rose 1990 247.) Dolayısıyla Burke'nin sembolik eylem kuramı; ayrıştırma, birleştirme ve tanımlama mekanizmaları aracılığıyla aktörleri, eylem ve amaçlarını, eylemlerini gerçekleştirdikleri araçları ve toplumsal durumları dönüşümleri içinde açıklayan bir drama kuramıdır (Watson 1973: 249). Bu bağlamda Burke (1966: 54) dramatisasyonu temel olarak dili, bilgiyi taşıyan bir araç olmaktan çok bir sembolik eylem tarzı olarak ele alır.

Burke (1989c: 81), sembolik eylemin üç aşamasını ayırt eder. 1. Soyut düzey, 2. Kişisel ya da mahrem düzey ve 3. Biyolojik düzey. Soyut düzeyde bir insan, iktidar/güç sahiplerinin siyasal ve toplumsal otoritesini tamamen akılcı nedenlerden dolayı reddeden bir şiiri zihninde canlandırabilir. Bu kişinin duruşunu Burke, soyut düzeydeki sembolik eylem olarak adlan-

dırır. Kişisel ya da mahrem düzeyde aynı kişi, ailesi ya da dostları arasında, Goffman'ın deyimiyle sahne arkasında kin güden bir tarzda benzer bir davranışı sergileyebilir. Biyolojik düzeyde benzer tutum, sözgelimi iğrenme, kusma gibi boşaltımı ya da bedenin konumu, hareketleri, gerginliğini anlatan kinestetik imgeler aracılığıyla sergilenebilir.

Sembolik eylem, dil aracılığıyla gerçekleşir. Bu nedenle Burke'nin çözümleme nesnesi açık biçimde dildir ve dil aracılığıyla sembolik iletişimin gerçekleştirilme tarzlarıdır (Booth 1974: 4). Çünkü dil, tasarladığımız ve algıladığımız hakikati inşa eder. Bu anlamda "anlam ortamı", "anlam evreni", "sorgusuz sualsiz olduğu gibi kabul edilen kavrayışlar", "toplumsal olarak inşa edilen kurgular" ya da "kişisel bilgi ve anlamlar" gibi kavramlar gerçekliğin toplumsal, sembolik, hayali, etkileşimli, düşünsel, diyalojik ve müzakereli tarzlarda inşa edildiğini anlatır. Öte yandan dil, insanın kendine ördüğu anlam ağını inşa eden önemli bir araçtır. İnsanın dil pratikleri yoluyla kendine dokuduğu anlam ağı; sembol, kod ve kolektif temsillerden oluşur. İnsanlar semboller içinden nesne ve olayları algılar, tanımlar ve zihinsel süreçlere aktarır. Sembolik eylemi olanaklı kılan diğer bir unsur, insanın sembolik tasarlama yeteneğidir. İnsanlar sembolik tasarımlama yeteneği sayesinde, gerçekliği kavrayıp yeniden düzenleyerek dil pratikleri yoluyla gerçekliğin inşasına katılır. Dolayısıyla insanın dünyaya ilişkin kavrayışları, büyük ölçüde bu sembolik yöneliminin sonucudur (Axley 1984: 428).

Sembolik eylem, sembolleştirme kabiliyetiyle de doğrudan ilişkilidir. Sembolleştirme sembollerin seçimi ve kullanımını anlatır. Sembolleştirme yeteneği, insanın konuşma/söz ve yazı aracılığıyla kendisine sembolik anlam ağı örmesinde önemli rol oynar. Sembolleştirme kapasitesi, her zaman dil kullanma yeteneğiyle bağlantılıdır. Sembolleştirme; insanın çevresini kuşatan nesne ve olayları algılaması ve tanımlamasını, yani ilk aşamada onları adlandırmasını, sonra dil aracılığıyla zihinsel süreçlere aktarma yeteneğini, son olarak da soyut düşünme, tasarlama, kurgulama kapasitesini içerir. Dilin sosyal kullanımını aracılığıyla kazanılan sembolleştirme kapasitemiz, bize kalıtsal olarak miras kalmıştır (Hill 1982: 1-2).

Sembollerin Anlam İnşasındaki Aracılık Rolü

Semboller, anlam taşıma ve yükleme araçları olarak sembolik eylemlerin sergilenmesi, gerçekliğin tanımlanması ve inşasında çok önemli işlevler üstlenirler. Burke (1968: 152, 1989e: 109) sembolü, bir deneyim örüntüsüne ilişkin dilsel karşılık olarak tanımlar (Duncan 1984: xxvi). Semboller; bir insanın çevresine ya da bir duruma uyum sağlamasını kolaylaştıran, toplumsal eylemlerini biçimlendiren intibak kalıpları, durum tanımlama ya da toplumsal ilişki kurma araçlarıdır. Semboller deneyim kaynaklı olup, insanların sembolik düşünme ve yorumlama kapasitelerine bağlı olarak toplumsal durumları tanımlama ve inşa etmelerine aracılık eder (Burke 1968: 152, 1989e: 109). Semboller sadece deneyimlerin yaşanması ve yeniden yaşanması amacıyla değil, bundan başka deneyimlere bağlı olarak yapılan açıklamalara yüklenen toplumsal anlamlarının etkileşimi, dolaşımı, müzakeresi, değiş tokuşu için de kullanılır (Watson 1973: 249). Geertz (1973: 91) sembollerini kültürel anlamlandırma araçları olarak tanımlar. Sembollere yüklenen anlamların çeşitli, çoğul olduğunu söyleyerek yorumlamanın öznel ve nesnel boyutuna dikkat çeker. O'na göre sembolik anlam örüntüleri sadece aktörlerin zihinlerinde olmayıp, sembolik eylem tarzında gündelik hayatın çeşitli sahnelerine dökülüp yorumlanmayı bekler (Geertz 1973: 89). Geertz (1973: 91) sembollerin çoksesli olduğu "herhangi bir nesne, eylem, olay, nitelik veya ilişki" gibi genelde pek çok şeyi çağrıştırdığı konusunda Turner'le aynı düşünceyi paylaşır (Marshall 2003: 647). Burke'ye (1968:154) göre semboller bir deneyim örüntüsünü kodlamaya uygun düşünce, eylem, duygu ve tutumlarla ilgili bir terminoloji sağlar. Semboller aynı zamanda aydınlatma ve gizleme, konuşurma ve susturma, kamusalılık kazandırma ve sır saklama aracı olarak bir muammadır (Burke 1969b: 120). Semboller, iletişim aracı (Duncan 1984: xiv); deneyim kaynağı, dış dünya ile bağlantı kurma, gerçekliği tanımlama ve inşa etme aracıdır (Burke 1966: 5). Güdülerin kaynağı, sadece sembollerin dışında kalan kimi deneyim türleri değil, ayrıca sembollerdir (Duncan 1984: xxi). Semboller öznelere seslenir, onları çağırır. Semboller deneyime ilişkin bir tutuma aracılık ettiği için insanlara çeşitli çağrılar yapmak amacıyla

kullanılır. Sembol; bir durumu yorumlama, onaylama ya da düzeltmeye, bastırılmış deneyimleri açığa çıkarıp kullanmaya, özgürleşmeye, sanatsal anlatım ve izlenime çağırır (Burke 1968: 156-158).

Semboller, fiziki ve toplumsal dünyada kurduğumuz etkileşim esnasında bize ne anlatmamız gerektiğini söylemekten çok, algı içeriklerine anlam verme yeteneği kazandırır (Cohen 1995: 14). Ritzer'in (2000: 359-360) ifadesiyle de, "semboller, toplumsal çevrelerinde karşılaştıkları nesnelere adlandırmalarına, sınıflandırmalarına ve anımsamalarına izin vermek suretiyle insanların fiziki ve toplumsal dünya ile bağlantı kurmalarını kolaylaştırır. Bu yolla insanlar, çeşitli yönlerden karmaşık olan dünyayı zihinleri aracılığıyla tecrübe etme ve düzenleme gücüne sahip olur. Dil; insanların nesnelere adlandırmasına, kategorize etmesine ve özellikle görsel göstergeler gibi her türlü sembolü etkili bir şekilde hatırlamasını sağlar. Semboller, insanların çevrelerini algılama, düşünme ve çeşitli problemleri çözmeye yeteneklerini geliştirir. Sembollerin kullanılması bireylerin zamanı, uzamı ve hatta kendilerini aşmalarına imkân sağlar. Sembollerin kullanılmasıyla bireyler, geçmişte nasıl yaşadıklarını ve gelecekte nasıl yaşayacaklarını zihinlerinde canlandırabilir. Ayrıca bireyler sembolik olarak kendi benliklerini aşabilir ve dünyanın başkalarının bakış açısından nasıl görüldüğünü anlayabilir. Bu durum, sembolik etkileşimde başkalarının rolünü üstlenme olarak bilinir. Semboller, cennet veya cehennem gibi metafizik gerçekliği kavramamıza katkıda bulunur. Genel olarak semboller, insanın, varlığını kuşatan fiziki ve toplumsal dünya tarafından tutsak edilmesini önler". Cassirer (2005: 37-47), işaretler ile semboller arasında kesin bir ayrım yapar. O'na göre işaretler fiziki dünyaya göndermede bulunur, semboller ise büyülü anahtar olarak sembolik imgelem aracılığıyla ideal dünyaya insan ya da kültür dünyasına girişi sağlar.

Sembolik Eylem Olarak Dil

Burke (1966: 54), dilin sembolik bir eylem tarzı olduğunu söyler. Sembolik eylem örüntülerini çözümleme aracı olarak, dramatisasyon yöntemini önerir. Dramatisasyonun sembolik eylemleri çözümleme tekniği, düşüncenin de esas olarak bilgi taşıyan bir araç olmaktan çok

eylem örüntüleri olduğunu söyler. Dilin sembolik eylem olmasının arkasında yatan düşünce, insanların sembol kullanan canlılar olmasıdır. Sembol kullanma, sembolik düşünme ve anlam vermeyi biçimlendirir. Böylece insanlar nesnelere ve olayları yorumlar ve anlamlandırır. Dolayısıyla Burke'nin sembolik eylem kuramında dil ve eylem birbirinden ayrı tutulmaz. Çünkü eylemin ne anlama geldiği ve neye yöneldiği eylemin sembolik içeriğinden çıkarılır. Aktörün eylemlerini gerçekleştirdiği durumlar, sahip olduğu sözcük dağarcığı üzerinden tanımlandığı ve anlaşıldığı için, eylem ve dil birbirinden ayrı düşünülemez (Gusfield 1989: 11).

Burke (1966: 44, 367) dile ilişkin bilimselci ve dramatisit yaklaşımlar arasında ayırım yapar. Bilimselci yaklaşım dili, bilgi bakımından ele alır ve bir gözlemcinin dil aracılığıyla dünyaya ilişkin doğru bilgiyi elde edebileceğini ileri sürer. Bu yaklaşıma göre dilin öğrenilmesi kelime ile nesnesi arasındaki çağrışımsal bağlantı hakkında bilgi edinilmesine bağlıdır (Burke 1966: 362). Burke (1970: 288) açısından dil, özünde retorikselidir. İstek, teşvik, ikna, caydırma gibi duruş, edim, tutum ve jest tarzlarını anlatmayı amaçlayan kelimeleri içerir. Burke (1966: 44, 428), bilimselciliği kutsayan yaklaşımlarda olduğu gibi dili, bilimsel bilginin kazanıldığı süreçlerde kullanılan bir yansıtma, adlandırma ve tanımlama aracı olarak görmez. O'na göre dil, iletişim aracı ve ortamı (Burke 1984: 36), sembolik dil oyunları sergileyen aktörlerin en önemli eylem biçimidir. Dolayısıyla Burke'nin dile bakış açısı, bilimselciliği kutsayan kuramlardan tamamen ayrılır (Henderson 1989: 22, Crable 2000: 326-327). Burke açısından bilimselcilik, davranışçılık gibi insanları hayvanlar gibi koşullandırılmış içgüdüsel ya da dürtüsel tepkiler gösteren belirlenmiş varlıklar; hücreler ve kimyasallardan oluşan karmaşık bir organizma olarak kabul eden; toplumsal eylem yerine hareket/davranış kavramına odaklanan yaklaşımları anlatır. Bu tür yaklaşımlar, dil gibi insanı diğer canlılardan farklılaştıran ayırıcı özelliklere yalnızca önemsiz, ikincil bir rol yükler. Hatta dili insanlık tarihinde geç bir gelişme olarak ele aldıkları için, dilin doğasını tanımlama konusunda çaba harcamaz (Crable 2000: 338, 5. dipnot). Buna karşılık sembolik eylem kuramı insanı merkeze alır ve doğrudan dilin aracılık ettiği sembolik anlamlar yüklü insan eylemleri üzerine odakla-

nır. Sembolik eylem kuramı dili, anlamları inşa eden bir davranış tarzı olarak görür. Dil bir tanımlama, yansıtma aracı olmaktan çok; yakınma, korku, minnettarlık gibi tutumlara, toplumsal işbirliği ve yarışma süreçlerindeki buyruk ve isteklere aracılık eden bir öğüt ve teşvik aracı, sembolik bir eylemdir. Epistemolojik yaklaşımlar ise dili, bilgi bağlamında ele alır ve dünyaya ilişkin doğru bilgiyi elde etme aracı olarak kabul eder (Burke 1966: 44-45, 366-367, Burke 1989a: 53).

Burke için dil; bir insanın sembolik eylemine anlam kazandıran, dil pratiklerinin gerçekleştiği durum ya da ortam aracılığıyla insanın kimliğini oluşturan, sembolik eylemin asıl anlamına ilişkin hükümler vermeyi kolaylaştıran bir inşa aracıdır. Burke'nin verdiği örnekleri kullanırsak bir kimseyi arkadaş veya kardeş olarak adlandırmak, hitap edilen kimse ve onun değerleri ya da amaçları ile özde bir olduğunu ilân etmek anlamına gelir. Bir kimseyi alçak diye adlandırmak, onun tavır ve davranışlarına ya da duruşuna, kökenlerine, soyuna, sopuna ya da kalıtsal bakımdan ifade edildiğinde güdülerine saldırmak demektir (Burke 1969a: 57). Burada iki farklı edimle karşı karşıyayız. Birinci edim, insanı bir kimsenin ilgi ve tasarımları bağlamında konumlandırırken, ikinci edim insanı kalıtsal özellikleri bakımından inşa etmektedir. Sembolik bir eylem aracılığı ile tanımlandığı ölçüde, insanların kimliği dil aracılığıyla inşa edilir. Burke bu nedenle, dili sembolik anlamlar inşa eden bir eylem; rol canlandırma, şeylerin karakterini daha doğrusu öz yapısını tanımak amacıyla sembolik anlam dünyasından seçim yapma aracı olarak ele alır. Kısacası dil, şeylerin kimliğinin tanımlanması için dayanak oluşturan sembolik eylemlerin gerçekleştiği sahneyi, durumu ve koşulları inşa eder. Bu nedenle dil, birbirinden bağımsız varlıkları yansıtan, tanımlayan bir araç olmaktan çok, bir konumlandırma ve bu nedenle inşa edimidir (Crable 2000: 329). Dil kullanımı sırasında aktör, dilin anlatım tarzları ve kalıpları aracılığıyla kendi amaçlarını anlatır, etkileşim kurduğu insanların durumunu tanımlar. Dolayısıyla Burke için dil bir insanın amaçlarını dile getirmeye, etkileşim durumunu tanımlamaya yarayan önemli bir araçtır. Kelimeler havadan asılı duran kaplar değildir. Sözcükler, dinleyen sembolik eylemlere karşı harekete geçirirken konuşmacıları da kendi bağlamı ya da durumu-

nu tanımlaması ve yeniden tanımlaması yönünde harekete getirir (Gusfield 1989: 11).

Burke (1984: 36), dilin bir iletişim aracı olmasıyla bağlantılı olarak güdülerin dilsel olarak inşa edildiğini ileri sürer. Dil, güdülere ilişkin bir sözcük dağarcığına sahiptir. Güdülere ilişkin sözdağarı, sembolik eylemlerin anlaşılması için önemli bir araçtır (Gusfield 1989: 11). Burke (1984: 19, 29; 19-36) güdüyü anlam çerçevelerinin üzerine oturduğu bir arsa, toplumsal etkileşim durumlarına katılan insanların gerçekleştirdiği eylemlerin kodlandığı şifreler olarak tanımlar. Dolayısıyla Burke'nin güdüye bakış açısı, güdüyü otomatik biçimde davranışa neden olan veya davranışa geçiren içgüdü veya dürtü olarak ele alan yaklaşımlardan tamamen ayrılır (Gusfield 1989: 11, Anderson 2004: 258). Burke için güdü insanların karşılaştıkları ve eylemlerini gerçekleştikleri toplumsal durumlardan ayrı düşünülemez. Bu nedenle güdüler eylemleri anlaşılır kılan koşullardır. Burke güdüyü psikolojik yaklaşımlarda olduğu gibi davranışın kaynağı olmaktan çok, sosyolojik anlamda insanların eylemlerine kendileri ve başkaları tarafından anlam verilmesine aracılık etmesi anlamında kullanır (Gusfield 1989: 11). Burke (1984: 35, 1989g:130) güdülerin dilsel araçlar, aktörün ve seyircinin durumları açıkladıkları ve anladıkları bir düşünce olduğunun altını çizerek, Burke (1984: 35) güdü gibi zihni de dilsel bir ürün olarak ele alır. Zihin; ilişki ve durumlara anlam veren kavram ve terimleri, yani söz dağarcığını oluşturur. Bu ilişkiler ya da durum tanımları gerçeklik olmaktan çok gerçekliğin zihindeki temsilleridir. Burke; sembolik eylemler gerçekleştiren insanları da, güdülere dayalı açıklamaları simgeleyen kelime ve kavramlar üzerinden tanımlar (Anderson 2004: 258). Bu sözcükler sadece kahraman ya da kötü adam gibi belirli rolleri canlandıran insanlara atfedilen isimlendirmeleri içermez, bundan başka Burke'nin insanların güdüsel özellikleri olarak adlandırdığı nitelikleri anlatır. Burke (1966: 4), gündelik hayatın çeşitli sahnelerinde dil oyunları ve pratikleri aracılığıyla sembolik eylemler sergileyen insanların sahip olduğu iki tür güdüsel özellikten bahseder. Bunlardan birincisi, insanın ikili hayvanî doğasını oluşturan dürtü ve içgüdüler; ikincisi sembol inşa etmek, kullanmak, bozmak/çarpıtmak, sembollerden anlam çıkarmak gibi insanın zihin hallerine, doğuştan gelen sembolik doğasından kaynaklanan güdüsel özellikler. Bur-

ke'ye göre güdüler çok derin ya da anlamsız olabilir (1969a: xv) ve gerçekte hukuki olmaktan çok her zaman ahlâki niteliklidir. Burke (1984: 274) insan iletişiminin dört temel güdüden kaynaklandığını belirtir: Suçlama, telâfi etme, hiyerarşi ve mağduriyet. Sembolik eylemlerin güdülerini çözümlenmek amacıyla beş değişkenden oluşan ve pentad olarak adlandırıldığı bir çözümlenme aracı ve güdüleri sınıflandıran ölçekler kullanılmasını önerir. Böylece Burke, güdülerin ve dolayısıyla sembolik eylemlerin kökenlerine incek fizyolojik bir incelemeden çok, dilin aracılık ettiği bilinçli ve amaçlı sembolik eylemleri inşa eden güdüleri anlama ve yorumlamaya çaba harcar (Anderson 2004: 258).

Burke'ye göre güdüler, dilsel olarak inşa edilir ve büyük ölçüde herhangi bir toplumsal grubun sembollerini kullanma tarzlarına bağlıdır (Gusfield 1989: 11). Bir başka deyişle insanlar durumsal örüntüleri, içine doğduğu toplumsal grubun sözcük dağarcığı ile algılar ve kavrar. Dilsel olarak inşa edilen zihnimiz de kimi durumları önemli kimi durumları ise önemsiz olarak tanımlayan bir sözdağarcıyla çalışır. Zihnimizin dış dünya ile kurduğu bu ilişkiler gerçeklik olmaktan çok, gerçekliğin yorumlarıdır (Burke 1984: 35). Sembolik eylem kuramının dile ilişkin bu bakış açısı ile "durum tanımlaması" kavramı arasında benzerlik vardır (Gusfield 1989: 11). Sembolik eylemin dil aracılığıyla inşa edilmesi, William Isaac Thomas'ın durum tanımı kavramının ışığı altında daha iyi anlaşılabilir (Bentz ve Kenny 1997: 88). Thomas; sosyolojide çok sık gönderme yapılan durum tanımı kavramı çerçevesinde, başka insanların eylemini dikkate alan herhangi bir edimin, durum tanımı olarak adlandırdığı sürekli bir inceleme ve müzakere aşamasından geçtiğini iddia eder. Dolayısıyla bir insanın başka bir insana yönelik eylemi kendiliğinden değil, daha çok toplumsal etkileşimin kurulduğu duruma, eyleme, aktörün amaçlarına ve kullandığı araçlara yüklenen anlamlar temelinde inşa edilir. Bu eylemler, kimi zaman insanın kavrama gücü ile ilişkili olup, kimi zaman da başkalarının eylemlerine yüklenen öznel anlamlarla bağlantılıdır. Eylem ya da eylemin sonuçları önceden üzerinde mutabakat sağlanan durum tanımı ekseninde, özünde insanlar tarafından paylaşılır. Mead'a çok benzer şekilde Thomas yüz yüze geldiğimiz, karşılaştığımız durumlara veya uyarıcılara atfettiğimiz anlam-

lar temelinde eylemde bulunduğumuzu iddia eder. Kısacası, insanlar gerçekliği durum tanımlar aracılığıyla inşa eder, durumlara yükledikleri anlamlar temelinde başkalarının eylemlerini yorumlar ve eylemde bulunur (Appelrouth ve Edles 2004: 181).

Burke'nin semantik ve şiirsel anlam arasında yaptığı ayırım, dilin sembolleştirme özelliklerinin fizik, biyoloji ya da matematiğin kendine özgü bilimsel dil kullanım tarzlarını nasıl koruduğunu anlamak için yararlı bir girişimdir. Bilimsel dilin kullanımlarıyla aynı kefiye koyulan semantik anlam, analiktir. Semantik anlam, şeyleri anlaşılabilirliği hedefleyecek tarzda farklı ve özel kategorilere yerleştirerek ayırır ve tanımlar (Gusfield 1989: 12). Semantik ya da anlambilimsel anlam evrendeki her bir olayı adlandırır ve kategorize eder, böylece bir sözcük dağarcığı geliştirmeye çalışır (Burke 1989d: 88). Şiirsel anlam, belirli bir sembolik eylemin sahip olduğu anlamların çeşitliliğinden yararlanır (Gusfield 1989: 12). Semantik anlam dramadan kaçınan, poetic anlam ise dramayla işleyen bir sözcük dağarcığı aracılığıyla çıkarılır (Burke 1989d: 93). Burke'nin sembolik eylem kuramında semantik anlam bir şeyin sözlük, kelime ya da düz anlamını karşılarken, şiirsel anlam bir şeyin yan anlamına denk gelir.

Sembolik eylem kuramına göre dil, aynı zamanda deneyimi seçip ayıran ve sınırlayan bir araçtır. Dil, toplumsal ilişki kurma, deneyim kazanma, sembolik eylemlere anlam verme, toplumsal dünyayı tanımlama ve inşa etmede bir filtre ve bir süzgeç işlevi üstlenir. Düşünce ve eyleme yönelik çok önemli bir ayak bağı oluşturacak tarzda toplumsal deneyim imkânlarını kısıtlar. Dolayısıyla kültür ve dil sadece deneyime açılan kapılar değil, aynı zamanda deneyimi daraltan ve sınırlayan bir hapisanedir. Burke, dilin deneyimi hapsedmesini anlatmak amacıyla 'dil süzgeci' terimini kullanır. Kelime ve kavramlardan oluşan dil süzgeci bir yandan anlam dünyasını sınırlandırırken, diğer yandan insanı istediği hedefe ulaştırır. Dil süzgeci sembolik eylemlerin karmaşıklığını daha saf, anlaşılır biçimlere dönüştürür (Gusfield 1989: 12). Dil süzgecini oluşturan sözcük dağarcığı gerçekliğe sadık kalınarak elde edilir, insanların gerçeklikten yaptıkları seçimlerle gelişir ve zenginleşir (Burke 1966: 45, Burke 1989f: 115).

SEMBOLİK EYLEMİN RETORİĞİ VE ÇÖZÜMLENMESİ

Retoriksel Eylem Olarak Dil

Burke için sembolik bir eylem biçimi olan dil, aynı zamanda retoriksel bir eylem tarzıdır. Çünkü bütün sembolik eylemler, içlerinde kendine özgü bir retorığı barındırırlar. Burke (1969b: 41) retorığı, tutumları bir kalıba sokmak ya da başkalarını eyleme geçirmek amacıyla insanların sözcükleri kullanmaları olarak tanımlar. Burke yeni bir retorik anlayışı geliştirmiştir. Burke'nin (1969b: xiii, 19-20, 49-78, 1989f: 179-191) yeni retorığı, klasik retorikten bütünüyle ayrılır. Yunan ve Latin geleneğini izleyen klasik retorik iknaya yoğunlaşırken, Burke'nin yeni retorığı özdeşleşmeye odaklanır. Burke, retorığı özdeşleşme aracı olarak ele alır. Yeni retorığın amacının özdeşleşme olduğunu, özdeşleşme olmadan iknanın sağlanamayacağını ileri sürer. Özdeşleşme, retoriksel güdülerin çoğu kez hangi tarzda sunulduğunu, hangi durum ya da koşullarda çoğunlukla farkına varılmadığını ya da hangi niyetle bağlantılı olduğunu gösterir. Burke (1969b: 20-22) özdeşleşmeyi eş zamanlı bir benzerlik ve uyumsuzluk olarak tanımlar. Bu benzerlik ve uyumsuzluk, gerçekte özyapıların belirsizliğinin sonucudur. Bu belirsizlik durumunda, çıkarlar/ilgiler eş zamanlı olarak benzeşebilir ya da çelişebilir. Özdeşleşme, kültürel bir varlığın diyalektik inşası, varlığını sürdürmesi ya da öz yapısını yapı bozumuna uğratarak yeniden inşa etmesi amacıyla kullanılan temel bir mekanizmadır. Özdeşleşme; toplumsal durumlara katılan insanların fiziksel bir nesne ya da beden, meslekler, arkadaşlar, etkinlikler, inançlar ve değerler gibi çeşitli özellikler aracılığıyla benlik ya da kimliklerini biçimlendirmelerini anlatır. Özdeşleşme aynı zamanda insanın bir benlik olarak ötekilerle işbirliği, alışveriş yapması, etkileşim, ortaklık ya da ittifak kurmasını, bir benliğin ötekilerle özyapısını paylaşması anlamına gelir (Sinha ve Jackson 2006: 235). Özyapı, sembolik etkileşim kuramına önemli katkılarda bulunan George Herbert Mead'in bireysel ben'e karşı toplumsal ben diyalektik inşası bir terimdir. Mead'e göre benlik "özne ben" ve "nesne ben" olarak inşa edilen iki aşamalı bir süreçtir: Bilen, içteki, öznel, yaratıcı, belirleyen ve bilinmeyen "ben" ile diğer insanlarca daha çok bilinen, dıştaki, belirlenmiş olan ve toplumsal aşamayı yansıtan "be-

ni/bana” (Marshall 2003: 405). Özyapı; özgün bir toplumsal varlık, düşünen ve eyleyen bir özne olarak insanın bilinçli, amaçlı ve iradi eylem tarzlarına yön veren, doğuştan gelen içsel özellikleri ile toplumsal ilişkiler, alışkanlıklar, roller, kurallar, kurumlar tarafından insanlara yüklenen beklenti ve tepkiler aracılığıyla inşa edilir (Burke 1969b: 21-23). Dolayısıyla Burke için başkalarıyla özdeşleşmek; farklı kimliklerle öz birliği kurmak anlamına gelir (Foss ve ark. 1985: 158’den aktaran Sinha ve Jackson 2006: 235). Burke (1969b: 21, 46) için özbirliği, özyapının paylaşıldığı bir keyfiyet ve dolayısıyla karşılıklı bir özdeşlik durumu, klasik retorikte iknayı meşrulaştıran rasyonaliteye karşı bir seçenektir.

Öte yandan dil, sözcük, kavram ambarıdır ve sözcük dağarcığı içinden çalışır. Retoriksel bir eylem olarak dil, en ilkel güdülerini bile harekete geçirebilen bir güce sahiptir. Tarih; dili ikna, telkin ve propaganda aracı olarak kullanarak gerçekliği çarpıtıran ve bozan, retorik tekniklerini çok tehlikeli biçimde istismar ederek kendilerine körü körüne inanmış, bağlanmış kitleler oluşturan; totaliter hırslarına kapılıp ülkelerini ve dünyayı büyük felâketlere uğratan konuşma/söz ustası politikacılarla doludur. Sözelimi Hitler, ilkel olmakla birlikte ustaca kurgulanmış incelikli bir retorikle ağır sosyal ve ekonomik sıkıntılar altında ezilen Alman orta sınıfının Yahudilere yönelik bastırılmış düşmanlık duygularını kışkırtmış; parlak bir gelecek vaa-diyle savaş mağlubu, aşağılanmış Alman ulusunu fethetmiş, sonuçta Almanları hüsrana uğratmış, ülkesini ve dünyayı büyük bir yıkıma sürüklemiştir.

Burke’nin, Hitler’in barbar, yıkıcı yorumlarla dolu tamamen ilkel, kaba ve etkili bir büyüyü içeren “Kavgam” adlı eserine uyguladığı retorik çözümlemesi, Hitler’in kullandığı iyileştirici retorik taşıdığı anlam belirsizliği nedeniyle kitlelerin güdülerini nasıl harekete geçirdiğini açık biçimde göstermiştir (Burke 1989: 211-231). Burke’ye göre, Hitler’in retoriksel gücünün kaynağı psikoterapideki dönüşüm süreciyle kurduğu bağıdır. Siyasal hedeflerine ulaşmak için Hitler kitle içerisindeki her bir bireyin diğeriyle ve liderle özdeşlik kurmasını, insanların toplumsal ve ekonomik sıkıntılarının nedeni olarak Yahudileri görmesini sağlayan bir retorikle Alman halkını birleştirmiştir. Hitler ortak düşmanı çağrıştıran bir sembolün, insanların

kişisel amaçlarına duyduğu inancı, bağlılığı pekiştiren; düşmana beslediği kını artıran iyileştirici bir etkiye sahip olduğunu kendisi bizzat gözlemlemiştir. Bu düşmanlar Yahudiler yerine Almanlar olsa bile, Hitler bir arınma mekanizması olarak Yahudilerin yok edilmesini haklı gösterme konusunda çok kabiliyetlidir. Hitler’in retorikinde düşman teriminin bozulup çarpıtılarak kullanılması bir tür arınma sağlamıştır (Sheard 1993: 301).

Bir toplumsal grup ya da azınlık dışlandığında, toplumdaki sorunların kaynağını oluşturan bir günah keçisi olarak gösterildiğinde, toplum da o ölçüde birleşir. Hitler, bu retorik ilkesini kullanarak Alman toplumunda günah keçisi olarak işaret ettiği Yahudilerin dışında kalan çoğunluğu saflaştırmıştır. Hitler’in retorikinde Yahudiler, Alman toplumunun ve politikacılarının beceriksizliklerine, yaptığı yanlışlıklara, düştüğü yanılığara karşılık sembolik bir temizlenme, arınma, kefaret ödeme aracı olarak kullanılmıştır. Hitler, Yahudileri günah keçisi olarak işaret etmiş, Alman halkı da buna inanmış, Yahudilerin kendi günahları için acı çekmesine, onların kanının dökülmesine razı olmuştur.

Sembolik Eylemin Retoriğini Çözümleme Yöntemi Olarak Dramatizasyon

Burke, sembolik bir eylem tarzı olan dili çözümlemek amacıyla drama, dramatizasyon ve pentad kavramlarını ortaya atar. Bu kavram önerileri ile Burke, ontolojik bir sistem oluşturmaya çalışır (Brock 1985: 99). Drama, gerçek hayatta insanların gündelik hayatın çeşitli sahnelerinde dil aracılığıyla sembolik eylemler gerçekleştirdiğini, sürekli başkaları tarafından incelenip teftiş ediliyormuş duygusuyla dil oyunları sergilediğini anlatır. Burke için drama, bütün anlatımların temelini oluşturan bir form, gerçekte herhangi bir sözcük ya da kavramdan daha eski ve incelikli bir zekâyı yansıtan bir sanattır (Blau 1954: 326). Burke, insanların dil oyunları aracılığıyla sahneye koyduğu sembolik eylemlerin dramatik olduğunu ileri sürer. Dil oyunları sergileyen aktörün hedefi; dil pratikleri, eylemin ortamı ve araçları yoluyla seyircilere sembolik eylemlerine yüklediği anlamlar hakkında inandırıcı, akla uygun ipuçları vermektir (Overington 1977: 142).

Burke, dramatisasyon kavramını insanların seyircilerini etkilemeye yönelik olarak sembolik dil oyunları sergilediğini anlatmak amacıyla kullanır. Dramatisasyon, dilin toplumsal kullanım tarzlarını, sembolik eylem kalıplarını oluşturan nedenleri, sembolik eylem örüntülerini etkileyen durumları, sembolik eylemlerin insanları etkileme biçimlerini anlayabilmek için önemlidir. Burke dramatisasyonu, sembolik eylemlerin retoriklerini ortaya çıkarmaya yarayan bir çözümleme aracı olarak kabul eder (Knepper 1985: 305). Dramatisasyon; toplumsal ilişkileri, dilin aracılık ettiği sembolik eylemleri, dil pratiklerini inşa eden güdülerini, belirli bir terminolojiye dayanan sistemli bir araştırma aracılığıyla yorumlamak için kullanılan bir çözümleme yöntemidir (Burke 1968: 445, 1989h: 135). Sembolik eylemi açıklamak amacıyla iletişim kuran bir varlık olan insanı merkezine alan bir modeldir. Gündelik hayatta sembolik eylemler sergileyen insanların, başkalarıyla hangi niyetle ve hangi tarzlarda iletişim kurduğunu ve kurulan iletişimin hangi kalıplar içinde çözümlenebileceğini gösterir (Duncan 1984: xxx). Dramatisasyon, sembolik eylemlere aracılık eden güdülerin okunması için izlenen bir yol, sürekli bir yorumlama aracı, yorum bilgisi (Burke 1984: 25, Anderson 2004: 258), sembolik eylemleri ve toplumsal ilişkileri yorumlama yöntemidir (Anderson 2005: 593). Dramatisasyon, insanların neyi niçin yaptığını anlama ya da yorumlama, dilin aracılık ettiği sembolik eylemleri yönlendiren güdüler hakkındaki düşüncelerimizi gözden geçirme aracı olarak da işlev görür (Burke 1969a: xv). Bütünüyle gerçekliği analiz etmez. Bunun yerine dilin toplumsal kullanım tarzları ve gerçekliği inşa etme kapasitesi üzerinden sembolik eylemleri ve bunların arkasında yatan güdüler hakkında, yani eylemde bulunan aktöre ve onu gözlemleyene eylemin nedenleri konusunda makul bir ipucu sağlamaya, aktörlerin birbirlerinin eylemlerine yüklediği öznel anlamları açıklayarak anlamaya odaklanır. Çözümleme yöntemi olarak dramatisasyon insanların birbirlerinin sembolik eylemlerine nasıl anlam verdiği, bu anlamlar üzerindeki sosyal ve kültürel etkilerin neler olduğu, eylemin gerçekleştiği durum ya da bağlamın eylemin çağrıştırdığı anlamları nasıl ve ne yönde etkilediği sorularına karşılık bulmaya çalışır. Dramatisasyon, bilgi elde etme aracı olarak gözlemi kullanan yorumlayıcı bir yöntemdir. Sosyal bilimcilerin

çağrışım mantığının toplumsal eyleme ilişkin açıklamalar üzerindeki etkisini analiz etmek ve değerlendirmek amacıyla üzerinde mutabakat sağladığı ortak bir söylem etrafında çözümleme yapar. Bu nedenle dramatisasyon, hem alışılmış bilimsel söylemin toplumsal eyleme ilişkin kelime hazinesini, hem toplumsal eylem üzerindeki etkisini, hem de toplumsal eylemi açıklamak amacıyla kullanıldığında toplum biliminin kendine özgü sözdağarcığını göz önünde bulundurmaya çalışır (Overington 1977: 133).

Retoriksel Çözümleme Aşamaları ve Ölçekleri

Burke (1969a: xv), sembolik eylemlere yol gösteren güdülerin retoriklerini anlamak ve çözümlemek amacıyla pentad adını verdiği beş aşamadan ya da kavramdan oluşan bir ana kavram önerir. Burke'nin pentadı, sembolik eylemlerin söylem üretimini açıklamaktan çok, retoriksel söylemini çözümlemek amacıyla ortaya attığı bir kavramdır (Benoit 2000: 180). İnsan güdülerinin sembolik yorumuna yönelik bir terminoloji geliştirirken Burke'nin zihni, hem gündelik hayatın çeşitli sahnelerinde kimin bir oyunu canlandırabildiği (oyuncu/aktör), hem de sahneye koyulan oyunun ya da gösterinin (edim/eylem) hangi unsurlardan oluştuğunu açıklama konusunda çok berraktır (Anderson 2004: 258). Burke'nin amacı insanların nasıl ve niçin eylemde bulunduğunu anlamaktan çok, söylemin dolaşım, mübadele ve müzakere süreçlerinde sembolik eylemleri inşa eden güdülere ilişkin konuşma, anlatım ve inanç tarzlarını kavramaktır (Burke 1969a: xv).

Burke'nin pentadı, beş kavramdan oluşur: Bunlar "eylem", "sahne", "aktör", "araç" ve "amaç". Pentad ne yapıldığı, nerede yapıldığı, kimin yaptığı, nasıl yapıldığı ve neden yapıldığı gibi soruların cevaplanması bakımından önemli bir kavramdır (Burke 1969a: xv, Duncan 1984: xxxi). Burke (1969a: 15) sembolik eylemlerin retoriklerini çözümlemek için on tane ölçek önerir: durum-eylem ölçeği, durum-aktör ölçeği, durum-araç ölçeği, durum-amaç ölçeği, eylem-amaç ölçeği, eylem-aktör ölçeği, eylem-araç ölçeği ve eylem-amaç ölçeği. Eylem ölçekleri, sembolik ve retoriksel eylemi ve güdülerini 'belirleme kuralları' olarak adlandırır (Burke 1969a: 25). Sözgelimi durum-aktör ölçeğinde,

durum aktörün anlatımları ya da aktör durumun betimlenmesiyle tanımlanabilir. Ölçekler farklı anlamların okunmasına izin verebilir. Ölümlü trafik kazaları ile ilgili yapılan bir araştırmada alkollü araba kullanan sürücülerin yol açtığı sorunun alkollü araba kullanma sorunundan farklı bir problem oluşturduğu ortaya konulmuştur. İlk sorun edimin kaynağı olarak doğrudan aktöre odaklanılıp tanımlanırken, ikinci sorun olaya ilişkin deneyimi eylemi öne çıkaracak şekilde çerçeveler (Gusfield 1989: 15).

SONUÇ

Bu çalışmada Kenneth Burke'nin sembolik eylem kuramı çerçevesinde, konuşma/söz ve yazı gibi dil pratiklerinin sembolik/retoriksel bir eylem olarak anlam inşasındaki aracılık işlevi incelenmiştir.

Sembolik eylem kuramı insan eylemi ile hareket arasında radikal bir ayrım yapar. Eylem, dil oyunları şeklinde ortaya konulan dil pratiklerini durum tanımlaması yoluyla anlam vermek, bu anlamlar temelinde amaç, araç ve sonuçlarını gözeterek karşı dil pratikleri sergilemektir. Eylem, insanın sembolize etme yeteneğini olanaklı kılan söz dağarcığı üzerinden ortaya konulan davranış örüntüleridir. Hareket, dışsal uyarıcılara pasif tepki göstermeyi anlatan bir edimdir. Sembolik eylem kuramı, insanı sembol kullanma yetisine sahip bir varlık olarak tanımlar. İnsan; sembolik düşünür, yorumlar ve eylem gerçekleştirir. Soyutlama, kavramlaştırma ve canlandırma yoluyla dış dünya ile soyut bağlantılar kurar, kendini ve evreni zihninde sembolik olarak canlandırır, zihnindeki kavramlar, terimler ve sembollerle algı içeriklerine anlam verir.

Bu yaklaşıma göre semboller, anlamlandırma araçları olarak gerçekliğin tanımlanması ve inşasında çok önemli bir işlev üstlenirler. Sembol, bir deneyim örüntüsüne ilişkin dilsel karşılık olarak tanımlanır. Sembol, insanın toplumsal dünyaya uyum sağlamasını olanaklı kılan, toplumsal eylemlerini şekillendiren bir intibak kalıbı, durum tanımlama aracı ya da sosyal ilişki kurma mekanizmasıdır. Öte yandan semboller; aydınlatma ve gizleme, konuşurma ve susturma, aleniyet kazandırma ve sır saklama aracı olarak bir bilmecedir.

Sembolik eylem kuramına göre dil; insanı nesnel gerçeğe götüren, tarafsız, saydam bir yansıtma aracı olmaktan çok, sembolik bir eylem biçimidir. Dil; yakınma, korku, minnettarlık gibi tutumların sergilenmesine, toplumsal işbirliği ve yarışma süreçlerinde buyruk ve isteklerin dile getirilmesine aracılık eden bir öğüt ve teşvik aracıdır. Dil, tasarladığımız ve algıladığımız hakikati inşa eder. Bu inşa, insanın dil kullanma gücü ile bağlantılı olan sembolleştirme yeteneği sayesinde gerçekleşir. Dilin sembolik bir eylem biçimi olması, insanın önce algı içeriklerini tanımlaması, sonra dil aracılığıyla zihninde temsil etmesi, en son aşamada soyut düşünme, tasarlama ve kurgulama edimlerini gerçekleştirmesinin sonucudur.

Dil, aynı zamanda retoriksel bir eylem biçimidir. Çünkü bütün sembolik eylemler, kendilerine özgü bir retorik içinden sergilenirler. Burke'ye göre sembolik eylemlerin barındırdığı retorik, önce özdeşlik oluşturmaları sonra ikna etmeye çalışmalıdır. Sembolik eylemlerin retorik dramatisasyon adı verilen eylem, sahne, aktör, araç ve amaç'tan oluşan beş aşamalı bir çözümleme yöntemiyle okunur.

Kenneth Burke'nin sembolik eylem kuramı ve retoriksel çözümleme yöntemi siyaset bilimi, edebiyat, psikoloji, sosyoloji ve iletişim bilimlerinde çok geniş bir kullanım alanı bulmaktadır. Burke'nin yaklaşımı ve çözümleme yöntemi; gündelik hayatın sahnelerinde sürekli dil oyunları sergileyen gazeteci, politikacı, yargıç, savcı, avukat, din adamı, hükümet, muhalefet gibi toplumsal aktörlerin sembolik eylemlerini belirleyen güdülerini anlamak ve çözümlemek açısından çok yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Benoit W L (2000) Beyond Genre Theory: The Genesis of Rhetorical Action. *Communication Monographs*, 67 (2), 178-192.

Altuntek N S (2006) Kültür ve Zihin: Goode-nough, Lévi-Strauss ve Geertz, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Derg. 23 (2), 45-60.

Anderson A R (2005) Enacted Metaphor: The Theatricality of the Entrepreneurial Process, *International Small Business Journal*, 23(6): 587-603.

- Anderson D (2004) Questioning the Motives of Habituated Action: Burke and Bourdieu on Practice, *Philosophy and Rhetoric*, 37 (3), 255-274.
- Appelrouth S ve Edles L D (2004) *Classical and Contemporary Sociological Theory. Text and Readings*, Pine Forge Press Thousand Oaks, CA.
- Axley S R (1984) Managerial and Organizational Communication in Terms of the Conduit Metaphor, *The Academy of Management Review*, 9 (3), 428-437.
- Bellebaum A (1991) *Soziologische Grundbegriffe*, Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln.
- Bentz V M ve Kenny W (1997) Body-as-World: Kenneth Burke's Answer to the Post-modernist Charges Against Sociology, *Sociological Theory*, 15 (1), 81-96.
- Blau H (1954), Kenneth Burke: Tradition and the Individual Critic, *American Quarterly*, 6 (4), 323-336.
- Booth, W C (1974) Kenneth Burke's Way of Knowing, *Critical Inquiry*, 1 (1), 1-22.
- Brock B L (1985) Epistemology and Ontology in Kenneth Burke's Dramatism, *Communication Quarterly*, 33 (2), 94-104.
- Burke K (1966) *Language as Symbolic Action: Essays on Life, Literature, and Method*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Burke K (1968) *Counter-Statement*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Burke K (1969a) *A Grammar of Motives*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Burke K (1969b) *A Rhetoric of Motives*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Burke K (1984) *Permanence and Change: An Anatomy of Purpose*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London.
- Burke K (1989a) The Nature of Human Action, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 53-55.
- Burke K (1989b) The Human Actor: Definition of Man, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 56-74.
- Burke K (1989c) Symbolic Action, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 77-85.
- Burke K (1989d) Types of Meaning, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 86-106.
- Burke K (1989e) The Symbol as Formative, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp.107-113.
- Burke K (1989f) Language as Action: Terministic Screens, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 114-125.
- Burke K (1989g), Motives as Action, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 126-131.
- Burke K (1989h) Dramatistic Method, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 135-138.
- Burke K (1989i) Rhetorical Analysis, Joseph R. Gusfield (eds), *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London, pp. 211-231.
- Burke K (1978) (Nonsymbolic) Motion/ (Symbolic) Action, *Critical Inquiry*, 4 (4), 809-838.
- Can Y (2005) Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramlarının Paradigma Temelli Bir Sınıflandırma Denemesi, *C.Ü. Sosyal Bilimler Derg.*, 29 (1), 1-11.
- Cassirer E (2005) *İnsan Üstüne Bir Deneme. Devlet Efsanesi*, Necla Arat (çev.), Say Yayınları, İstanbul.
- Cohen A P (1995) Topluluğun Simgesel Kuruluşu, Mehmet Küçük (çev.), Dost Kitabevi, Ankara.
- Crabbe B (2000) Defending Dramatism as Ontological and Literal, *Communication Quarterly*, 48 (3), 323-342.

- Crable B (2003) Symbolizing Motion: Burke's Dialectic and Rhetoric of the Body, *Rhetoric Review*, 22 (2), 121-137.
- Duncan H D (1984) Introduction, *Kenneth Burke, Permanence and Change: An Anatomy of Purpose*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, pp. xiii-xliv.
- El-Zein A H (1977) Beyond Ideology and Theology: The Search for the Anthropology of Islam, *Annual Review of Anthropology*, 6, 227-254.
- Eliasoph N ve Lichterman P (2003) Culture in Interaction, *American Journal of Sociology*, 108 (4), 735-794.
- Fay B (2001) Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi. Çokkültürlü Bir Yaklaşım, *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul.
- Foss S K, Foss K A ve Trapp R (1985) *Contemporary Perspectives on Rhetoric*, Prospect Heights, Waveland, IL.
- Geertz C (1973) *The Interpretation of Culture*, Basic Books, New York.
- Gusfield J R (1989) (eds) *Kenneth Burke on Symbols and Society*, University of Chicago Press, Chicago, London.
- Habermas J (2001) *İletişimsel Eylem Kuramı*, Mustafa Tüzel (çev), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Henderson G (1989) *Logology and Theology: Kenneth Burke and the Rhetoric of Religion. Method and Theory in the Study of Religion*, 1 (1), 20-39.
- Keesing R M (1974) *Theories of Culture*, *Annual Review of Anthropology*, 3, 73-97.
- Kiss G (1989) *Evolution soziologischer Grundbegriffe. Zum Wandel ihrer Semantik*, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart.
- Kneupper C W (1985) *The Relation of Agency to Act in Dramatism: A Comment on "Burke's Act"*, *College English*, 47 (3), 305-308.
- Korte H ve Schäfers B (1993) (eds) *Einführung in Hauptbegriffe der Soziologie*, Leske + Budrich, Opladen.
- Marshall G (2003) *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Martin B ve Varney W (2003) *Nonviolence and Communication*, *Journal of Peace Research*, 40 (2), 213-232.
- Mikl-Horke G (1992) *Soziologie. Historischer Kontext und soziologische Theorie-Entwürfe*, R. Oldenbourg Verlag, München, Wien.
- Morgan G ve Smircich L (1980) *The Case for Qualitative Research*, *The Academy of Management Review*, 5 (4), 491-500.
- Overington M A (1977) *Kenneth Burke and the Method of Dramatism*, *Theory and Society*, 4 (1), 131-156.
- Özarkınar Y (2002) *İnsan Düşüncesinin Boyutları*, Ötüken Kitabevi, İstanbul.
- Pala Ş (2003) *Simgesel Anlam Ağına Takılı İki Meslek Erbabı: Gazeteci ve Antropolog*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Derg 20 (1), 210-228.
- Ritzer G (2000) *Sociological Theory*. McGraw Hill, New York.
- Sheard C M (1993) *Kairos and Kenneth Burke's Psychology of Political and Social Communication*. *College English*, 55 (3), 291-310.
- Sinha P N ve Jackson B (2006) *A Burkean Inquiry into Leader-Follower Identification Motives, Culture and Organization*, 12 (3), 233-247.
- Walzer M (1967) *On the Role of Symbolism in the Political Thought*, *Political Science Quarterly*, 82 (2), 191-204.
- Watson K A (1973) *A Rhetorical and Sociolinguistic Model for the Analysis of Narrative*, *American Anthropologist, New Series*, 75 (1), 243-264.
- Weber M (1980) *Wirtschaft und Gesellschaft*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- Wiswede G (1991) *Soziologie. Ein Lehrbuch für den wirtschafts- und sozialwissenschaftlichen Bereich*, Verlag Moderne Industrie, Landsberg/Lech.
- Zelizer B (2004) *Taking Journalism Seriously: News and the Academy*, Sage, Thousand Oaks, CA